

Izveštaj za Univerzalni periodični pregled

Bosna i Hercegovina

Neformalna koalicija nevladinih organizacija za izvještavanje o ljudskim pravima.

Uvod

U okviru priprema za Drugi ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda neformalna koalicija za izvještavanje o ljudskim pravima¹ u ovom Izveštaju daje ocjenu o tome u kojoj su mjeri provedeni Zaključci i Preporuke koje je Bosni i Hercegovini uputio Savjet za ljudska prava tokom svoje Sedme sesije održane od 8. do 19. februara 2010.

U ovom Izveštaju nismo razmatrali svih 125 Preporuka koje je BiH dobila. Ovo zbog činjenice da pored ovog, nevladine organizacije i njihove koalicije rade takođe na pravljenju izvještaja u sjeni u oblastima kojima se one bave i u kojima imaju vrhunsku ekspertizu. Ovdje posebno imamo u vidu djelovanje Mreže pravde, koja u svom Izveštaju pokriva područje pravosuđa, koalicije okupljene oko TRIAL-a, koja se bavi problematikom tranzicijske pravde i zločina počinjenih u BiH, u periodu od 1992. do 1995. godine, kao i Sexual Rights Initiative.

Rezime

1. Bosna i Hercegovina nema posebnih problema sa potpisivanjem i ratifikovanjem međunarodnih konvencija. No, BiH ne pokazuje spremnost da implementira visoke standarde u domenu ljudskih prava na čije se poštovanje obavezala.
2. Jedan od ključnih problema predstavlja odsustvo pravne države i vladavine prava. Politički lideri i političke partije ne stvaraju mogućnost za uspostavljanje nezavisnog pravosuđa, niti se trude da pravda bude jednako dostupna svim građanima i da se zakoni jednako primjenjuju na svakog pojedinca.
3. Diskriminacija po svim osnovama je i dalje glavni generator kršenja ljudskih prava i nepoštovanja međunarodnih standarda. Posebno su diskriminisane nacionalne manjine, Romi prije svih, LGBT osobe, lica sa invaliditetom, kao i sve druge ranjive kategorije stanovništva. Nije učinjeno ono što je potrebno kako bi se primjenio postojeći Zakon o zabrani diskriminacije.
4. Konstatujući da se stanje ljudskih prava u BiH pogoršalo od prvog ciklusa UPR do danas, nevladine organizacije posebno podvlače pogoršanje stanja sa slobodom izražavanja, slobodom mirnog okupljanja i manifestovanja, te podvlače sve teži položaj zaštitnika ljudskih prava koji su na sve većem i žešćem udaru autoritarnih vlasti.

---

¹ Na ovom izvještaju su radile slijedeće organizacije: Helsinški komitet za ljudska prava u BiH, Prava za sve, Inicijativa preživjelih od mina, Sarajevski otvoreni centar, Zemlja djece, ICVA, My Right-Empowers People with Disabilities, Udruženje žena Romkinja Bolja budućnost, Kuća ljudskih prava Sarajevo, Renesansa, SGV-PR, Žene ženama, ELSA, Impakt, HUG Žena Trnova, Ceterum Censeo, CIPP.

Diskriminacija sa osvrtom na diskriminaciju marginalizovanih žena, diskriminacija žena u pristupu pravima naročito socijalnim i zdravstvenim

Preporuka 31.,32., -36., 106. i 123. Ne; Preporuka 35. i 38.-Djelimično².

Bosna i Hercegovina je ratificirala te, Ustavom BiH u domaći pravni sistem, integrirala brojne međunarodne konvencije za ljudska prava, uključujući i *Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*. BiH je usvojila *Zakon o ravnopravnosti spolova* i *Zakon o zabrani diskriminacije*. BiH je usvojila i novi *Gender akcioni plan za period 2013-2017. godine* koji predviđa cijeli niz mjera na suzbijanju diskriminacije žena posebno prava na političku participaciju, rad i zapošljavanje, obrazovanje, zdravlje i socijalnu zaštitu kao i sprečavanje rodnozasnovanog nasilja. Međutim, žene su i dalje izložene diskriminaciji, naročito u oblasti rada i zapošljavanja, zdravstvene i socijalne zaštite. Čini se da nije dovoljno urađeno na ispunjenju preporuka UN tijela, CEDAW i CERD. Kod izrade novog Gender akcionog plana izostao je strukturirani dijalog i saradnja sa NVOima u donošenju politike.

Ukazujemo na dugogodišnju diskriminaciju žena u pristupu pravu na porodijsko odsustvo i naknade. I pored zakonom garantovanog prava ženama koje rade, kao i ženama koje nisu u radnom odnosu, i dalje je prisutna ogromna razlika u pristupu pravima i visinama naknada prema mjestu gdje žena ostvaruje to pravo. Konstantno raste broj nezaposlenih žena, velik broj žena je zaposlen u neformalnoj ekonomiji, nedostaju pristupačni servisi za djecu vrtićke i školske dobi, veoma je ograničena primjena roditeljskog odsustva. Zabrinuti smo što u FBiH od 10 javnih preduzeća nema niti jedne direktorice, a žene su samo rijetko članice nadzornih i upravnih odbora velikih javnih kompanija.

Zabrinuti smo što veliki broj institucija nema usvojene niti primjenjuje posebne interne procedure u slučajevima diskriminacije nad ženama, a naročito u slučajevima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola.

Stopa smrtnosti majki je u nivou prosijeka za ovu regiju. Međutim diskriminacija žena u pristupu pravu na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, ali i pristupu drugim pravima je prisutna. Zabrinjava položaj žena koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, kao što su to Romkinje, žene sa invaliditetom, LBT žene, žene sa sela, i druge.

BiH je, u okviru Dekade za inkluziju Roma, usvojila *Strategiju za rješavanje problema Roma u BiH* koja, između ostalog, razmatra pitanje položaja Romkinja. Ukazujemo na neprihvatljiv pristup pitanju ravnopravnost Romkinja u ovoj Strategiji koji se razmatra unutar ili uporedo sa pitanjem populacione politke te diskurs „postizanja optimalnog i održivog nataliteta“ kao preduslova za sretno djetinjstvo romske djece. Stiče se utisak da je za prava Romkinja jedini problem brojnost porodice i da bi sa manjim brojem djece Romkinje imale veći obim ili bolji pristup pravima. Ukazujemo da ni devet godina nakon usvajanja Strategije cilj unaprjeđenja položaja Romkinja iz ovog dokumenta nije ostvaren, niti su započete aktivnosti na njegovoj realizaciji. Politika unaprjeđenja položaja Roma i relevantni *Akcioni plan za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite* imali su dvije aktivnosti za unaprjeđenje položaja Romkinja, i to iz oblasti zapošljavanja, ali bez rezultata.

² Preporuke označene sa „Ne“ predstavljaju preporuke koje u Bosni i Hercegovini nisu implementirane. Preporuke označene sa „Da“ predstavljaju implementirane, a one označene sa „Djelimično“ predstavljaju one koje su djelimično implementirane.

Nema aktivnosti na revidiranju Strategije u skladu sa evropskim principima. Već pomenuti Akcioni planovi prošli su kroz proces revizije u koju su predstavnici Roma bili uključeni kroz Odbor za Rome.

Dok se donose politike i relevantni akcioni planovi, u praksi se Romkinje suočavaju sa predrasudama i diskriminacijom u obrazovanju, zapošljavanju, političkoj participaciji. Iako pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu imaju sve trudnice, a hitna zdravstvena zaštita je zakonom dostupna svima, Klinički centar u Tuzli je odbio pružiti hitnu medicinsku pomoć Romkinji, trudnici, dovodeći njen život u smrtnu opasnost (slučaj Alimanović, Tuzla).

Naročito ukazujemo na diskriminaciju žena sa invaliditetom u zdravstvenoj zaštiti. Najproblematičnija je ginekološka zaštita. Nedostaju stolovi za ginekološki pregled žena sa invaliditetom; većina zdravstvenog osoblja u BiH nije obučena, niti senzibilizirana za pružanje zdravstvene zaštite trudnicama i ženama sa invaliditetom naročito prilikom poroda, ginekološkog i mamografskog pregleda; prilikom donošenja zakonskih rješenja ne vodi se računa o specifičnim potrebama žena.

Diskriminaciji su izložene žene sa sela. Ukazujemo na diskriminaciju ovih žena u pristupu zdravstvenoj zaštiti. Uočena je indirektna diskriminacija žena koje često ne mogu ostvariti subvencije za mala poljoprivredna gazdinstva radi nedostatka prava vlasništva nad zemljom i drugom imovinom koju obrađuju, zbog toga što je imovina tradicionalno, formalno-pravno, upisana na muške članove porodice.

Ukazujemo da u predhodnom Gender akcionom planu specifične potrebe marginalizovanih žena nisu bile adekvatno adresirane, a veliki broj planiranih mjera nije proveden ili je tek započeo rad na predviđenim mjerama. Novi Gender akcioni plan kao jedan od principa za definisanje mjera i aktivnosti institucija navodi princip uključivanja transverzalnih oblasti što, između ostalog, podrazumijeva mjere za unapređenje položaja višestruko marginalizovanih grupa žena i muškaraca. Politika rodne ravnopravnosti nema poglavlja koje bi se bavilo problemima marginalizovanih žena specifično, već se kroz razna poglavlja primjenjuje gore pomenuti transferzalni princip. LBT žene opet nisu posebno istaknute niti se pominju u dokumentu.

Nema državnih programa borbe protiv predrasuda prema ovim kategorijama žena, niti mehanizama promocije i zaštite ženskih ljudskih prava marginalizovanih grupa. Izostaje politička volja da se društvo ozbiljno suoči sa pojavom predrasuda i diskriminacije prema drugim i drugačijim. Nedostaje veća saradnja vlasti i organizacija koje predstavljaju marginalizovane žene u pripremama, izradi, provođenju i praćenju politika u oblasti rodne ravnopravnosti.

Politička participacija

Preporuka 37. i 103.-Djelimično.

Izborni zakon BiH je konačno usklađen sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova koji propisuje tzv. „rodnu kvotu“ od 40% na izbornim listama. U Parlamentu FBiH formiran je Klub parlamentarki. BiH je pristupila provođenju Rezolucije Vijeća sigurnosti UN 1325 – *Žene, mir i sigurnost* kroz izradu novog, drugog po redu Akcionog plana za implementaciju ovog UN dokumenta za period 2014.-2017. godine. Uprkos pomacima, žene nisu ravnopravne sa muškarcima u javnom i političkom životu. Bez značajnijeg efekta je odredba koja predviđa

zanemarljivo procentualno povećanje finansiranja političkih partija srazmjerno broju zastupničkih mjesta *koja pripadaju manje zastupljenom spolu*. Podaci ukazuju na diskriminaciju žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti.

Na nivou BiH vlade, Vjeću ministara, već četiri godine nema niti jedne žene, a samo je jedna ministrica u Vladi Federacije BiH. Nešto je bolja zastupljenost žena u Vladi Republike Srpske, gdje nakon posljednje rekonstrukcije ima 6 žena od ukupno 17 članova uključujući i predsjednicu Vlade. BiH nikad nije imala niti jednu ženu vršiteljku dužnosti člana Prijedsjedništva BiH. U zakonodavnoj vlasti također nije dostignuta zakonom propisana rodna ravnopravnost. Čini se da u upravi nisu integrirani principi rodne ravnopravnosti ili zabrane diskriminacije.

Žene su podzastupljene u tijelima odlučivanja u političkim partijama. Klubovi žena ili ženski politički aktivni unutar političkih partija još uvijek, u većem broju slučajeva, nemaju snagu da u partijske programe ugrade ili integriraju pitanja ili perspektive ženskih (ljudskih) prava. Djelovanje političarki nije adekvatno, vremenski ni sadržajno i medijski pokriveno, a na posljednjim lokalnim izborima, 2010. i 2012. godine, su se političarke pratile, nažalost, i dalje stereotipno, kroz izbore za mis političarki ili se političarkama davalo upadljivo manje medijskog prostora.

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici

Preporuka 55., 56., 59., 60. i 71.-Djelimično; Preporuka 57.-Ne (djelimično).

BiH je ratificirala Konvenciju Vijeća Evope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a Agencija za ravnopravnost spolova je počela proces javnih konsultacija u izradi Okvirne strategije za provedbu Konvencije u BiH za period 2014. - 2018. Entiteti su usvojili nove Zakone o zaštiti od nasilja u porodici. Klub parlamentarki Parlamenta FBiH je u saradnji sa NVOima pokrenuo proces izmjena i dopuna Krivičnog zakona FBiH ciljajući na usklađivanje zakona sa međunarodnim konvencijama i pojačanom zaštitom žena i djevojčica od nasilja, a naročito seksualnog nasilja.

Ukazujemo da novo donešeni entitetski zakoni u zaštiti od nasilja u porodici i dalje zadržavaju različita rješenja u kažnjavanju počinitelja nasilja. Krivični zakoni u oba entiteta predviđaju krivično djelo nasilja u porodici, dok *lex specialis* u RS sankcioniše nasilje u porodici i kao prekršaj. Razlika u propisima koji tretiraju socijalna, zdravstvena i druga prava žrtava nasilja između pojedinih administrativnih jedinica u BiH ima diskriminirajući efekat na preživjele, što doprinosi pravnoj nesigurnosti i nejednakosti zaštite žena od nasilja.

U oba entiteta kaznena politika za djela nasilja nad ženama je izuzetno blaga. Uglavnom se izriču uslovne i novčane kazne, a kazne zatvora tek u rijetkim slučajevima. Upitno je preventivno djelovanje ovakvih kazni. Treba ukazati i da se u najvećem broju slučajeva radi o procesuiranju fizičkog nasilja, a mnogo manje drugih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Smještaj za žrtve nasilja pružaju nevladine organizacije u sigurnim kućama. Ukazujemo da je finansiranje ovog smještaja značajno otežan zbog neredovnog i nedovoljnog finansiranja od strane javnih budžeta. Žene žrtve drugih oblika nasilja i dalje nemaju efikasnu zaštitu i servise kao što su npr. servisi za žene koje su preživjele silovanje.

U posebno teškom položaju su žene žrtve porodičnog i drugih oblika nasilja koje pripadaju višestruko marginaliziranim grupama. Ove žene ne znaju dovoljno ili teže dolaze do informacija o svojim pravima, teže od drugih obraćaju za pomoć i servise, izložene su predrasudama. Ukazujemo da institucije moraju razraditi mjere koje ciljaju na dodatnu zaštitu i podršku marginalizovanim ženama koje su izložene povećanom riziku da postanu ili su žrtve nasilja u porodici. Prilikom implementacije zakona i provođenja mjera kojima se zabranjuje i suzbija nasilje nad ženama, neophodno je osigurati da se ove odredbe i aktivnosti jednako primjenjuju i na zaštitu LBT žena, žena sa invaliditetom, Romkinja, socijalno ugroženim ženama, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

I pored cijelog niza preporuka CEDAW komiteta i drugih međunarodnih organizacija BiH i dalje nema jedinstveni sistem za praćenje primjene zakona koji zabranjuju nasilje u porodici te drugih oblika nasilja nad ženama. Nema jedinstvene metodologije prikupljanja, niti postoje detaljni sistematizovani podaci institucija relevantnih za borbu protiv nasilja u porodici i drugih oblika nasilja nad ženama. Ovo onemogućava izradu efikasnih ciljanih politika sa mjerama prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama.

Osobe sa invaliditetom

Preporuka 1., 2., 4. i 5. –Da; Preporuka 42.–Ne; Preporuka 43, 44.–Djelimično

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom (OSI) 2010. godine. Međutim, država do sada nije učinila konkretnije korake kako bi eliminirala diskriminaciju koja još uvijek postoji u oba entiteta, a tiče se diskriminacije OSI po uzroku nastanka invaliditeta i geografskoj pripadnosti mjesta stanovanja OSI. Zakoni koji se tiču prava osoba s invaliditetom, kao što su pravo na socijalnu zaštitu, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu i rehabilitaciju, se otežano implementiraju, najčešće zbog nedostatka pravnih mehanizama potrebnih za njihovo sprovođenje, kao što su uredbе, odluke, pravilnici ili uputstva ili zbog toga što nisu izdvojena sredstava u budžetu za njihovu implementaciju. Zakon koji bi omogućio OSI kvalitetan i sveobuhvatan pristup servisima podrške nije donesen. Pristup pravu na socijalnu i zdravstvenu zaštitu se zasniva na principu pripadnosti određenoj grupi OSI, podijeljenih po uzroku nastanka invaliditeta, a ne na objektivnoj situaciji i potrebama OSI. Ratni vojni invalidi i civilne žrtve rata imaju povoljnije uslove da bi ostvarili pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, dok su invalidi rada i osobe s invaliditetom neratnog porijekla u nepovoljnijem položaju, jer imaju strožije kriterije za sticanje tih prava. Ova prava se razlikuju i po mjestu stanovanja, jer OSI ostvaruju različita prava i po entitetima, ali i unutar istog entiteta. Nije zaživjelo inkluzivno obrazovanje sa svim pripadajućim mehanizmima podrške procesu nastave i uspostavljanju kvalitetnog obrazovanja. Pravo na rad i zapošljavanje se takođe teško sprovodi, između ostalog, zbog nepostojanja centara za profesionalnu rehabilitaciju i osposobljavnje OSI. I dalje veliki problem u ostvarivanju svih prava OSI predstavljaju arhitektonske barijere, kao i barijere u pristupu informacijama u svim oblastima učešća u javnom životu (školstvo, servisne usluge, zdravstvo, administracija, promet).

Odlukom Vijeća ministara iz 2010. osnovano je Vijeće za osobe sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini. Vijeće broji 20 članova od kojih su 10 članova predstavnici vlasti, a 10 su predstavnici saveza udruženja OSI. Međutim, ovo tijelo ne predstavlja nezavisan mehanizam za uključenje OSI u promociju, zaštitu i monitoring provođenja Konvencije o pravima osoba s invaliditetom kako to Konvencija o pravima osoba s invaliditetom predviđa u članu 33.

Kako bi se spriječila sistemska diskriminacija i kršenje prava OSI potrebno je u Zakon o zabrani diskriminacije eksplicitno navesti i invaliditet kao jedan od osnova za zabranu diskriminacije, jer su osobe s invaliditetom među najbrojnijim, ako ne i najbrojnija, od marginaliziranih grupa.

Diskriminacija

Preporuka 9., 10., 11., 12., 18., 31., 32. i 45.-Ne; Preporuka 13.-Da.

Iz Ustava BiH nisu uklonjene diskriminatorne odredbe, a usvojeni antidiskriminacioni propisi kao što su Zakon o ravnopravnosti spolova BiH i Zakon o zabrani diskriminacije se ne provode. Problemi u njihovoj primjeni su brojni kako u institucijama, tako i u postupcima pred sudom. Ustav BiH i dalje nije harmoniziran sa Presudom Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić i Finci. Država još uvijek nije uspostavila funkcionalni sistem prikupljanja i bilježenja slučajeva diskriminacije, niti je sačinila izvještaj o njegovoj primjeni. Samo mali broj osoba koje su žrtve diskriminacije pokreće postupke pred sudovima, čemu su uzrok i visoki sudski troškovi i nedostatak besplatne pravne pomoći na cijelom području BiH, ali i needukovanost sudija u primjeni pojedinih instituta iz zakona (npr. prenošenje tereta dokazivanja). Sudovi često u istom ili sličnom slučaju donose različite presude ili različito interpretiraju zakon. Očekuje se presuda Ustavnog suda FBiH u slučaju „dvije škole pod jednim krovom“ koja bi trebala razmoriti interpretaciju gotovo svih važnijih pravnih instituta iz Zakona.

Institucije, primarno Institucija ombudsmena BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, nisu učinile ništa na informisanju i javnoj promociji Zakona o zabrani diskriminacije BiH. Ne postoje efikasni mehanizmi institucionalnog praćenja primjene Zakona o zabrani diskriminacije, niti je zakonodavstvo BiH harmonizirano s ovim Zakonom. Nije učinjeno ništa da se unaprijedi situacija Institucije ombudsmena na državnom nivou, niti da se obezbijedi njegova učinkovitost i povećaju kapaciteti i broj zaposlenih u ovoj Instituciji koji bi radili na slučajevima kršenja ljudskih prava.

Bosna i Hercegovina jedina je zemlja u regiji koja još uvijek nema razvijenu strategiju za borbu protiv diskriminacije, kojom bi se obuhvatile sve pojedinačne i neophodne mjere i imenovala institucije nadležne za borbu protiv i suzbijanje diskriminacije na bilo kojem osnovu.

Promovisanje tolerancije

Preporuka 21. i 30.-Ne.

Vlasti ne čine ništa na promovisanju tolerancije. Nisu prihvaćene ni inicijative nevladinih organizacija koje idu u pravcu uspostavljanja istine te iniciranja procesa pomirenja, a propala su nastojanja da se uspostavi Komisija za istinu i pomirenje.

Vlasti nemaju ni sluha, ni razumijevanja za inicijative, za izmjenu školskih programa, kako bi se u obrazovnim institucijama mladi učili prihvatanju razlika, međusobno bolje poznavali i razumijeli, i kako bi se prevazišli jazovi među etničkim i vjerskim skupinama

Zaštitinici ljudskih prava

Preporuka 88., 89., 90., 91., 92., 93., 94., 95. i 97.-Ne.

Vlasti pojačavaju pritiske na zaštitnike ljudskih prava, pokušavaju zastrašiti i spriječiti njihovo djelovanje. U Republici Srpskoj, trojica mirnih demonstranata koji su protestovali protiv izgradnje jednog poslovno-stambenog objekta u parku, u centru Banja Luke, osuđeni su na uslovnu kaznu zatvora i novčanu kaznu. U Sarajevu, tokom demonstracija čiji je cilj bio usvajanje Zakona o Jedinственном matičnom broju, neki od demonstranata su privođeni na informativne razgovore, a bilo je i kažnjavanja demonstranata za navodne saobraćajne prekršaje.

U slučajevima napada na LGBT aktiviste-kinje i aktiviste-kinje za ljudska prava koji su se zalagali za prava LGBT osoba, bh pravoduđe i institucije neadekvatno su reagovale, te nisu osudile, niti procesuirale nijedan slučaj ugrožavanja ljudskih prava ovih osoba, koji su varirali od ozbiljnih prijetnji, ugrožavanja sigurnosti, proganjanja, do fizičkog nasilja, a svi su prijavljeni policiji. Nijedna institucija ili državni zvaničnik-ca nisu javno osudili ove događaje, niti izrazili podršku žrtvama.

Prava lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih i transrodnih osoba

Preporuka 34., 48., 49., 50. i 51.-Ne.

BiH nije poduzela nikakve proaktivne mjere na polju suzbijanja i borbe protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, niti je izraženo snažno opredjeljenje za zaštitu i zagovaranje ljudskih prava LGBT osoba. Državne institucije nisu ni u jednom trenutku javno osudile kršenja ljudskih prava LGBT osoba, a iako su pojedini slučajevi u FBiH prijavljeni policiji, još uvijek nije podignuta nijedna optužnica.

Mjere predviđene usvojenom Preporukom Vijeća ministara Vijeća Europe o mjerama borbe protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu još uvijek nisu primjenjivane, te tako Zakon o matičnim knjigama Brčko Distrikta ne predviđa promjenu spola kao razlog izmjene ličnih podataka i dokumenata. Ovakvi slučajevi rješavaju se kao „greška u upisu napravljena pri rođenju“, za razliku od zakona o matičnim knjigama FBiH i RS koji regulišu promjenu spola i organe nadležne za tu proceduru.

Pravo na adekvatno obrazovanje

Preporuka 22., 30., 46., 47. i 116.-Ne.

U BiH, u obrazovanju, još uvijek nisu ukinute dvije škole pod jednim krovom, te je apsolutno jasno da se ne radi na razvijanju multietničkog obrazovnog okruženja u školama, niti se radi na uspostavi jedinstvenog plana i programa rada škola na cjelokupnoj teritoriji BiH. Sudski slučajevi tužbe protiv diskriminacije, kada je u pitanju praksa uspostavljanja dvije škole pod jednim krovom, nažalost, održavani su pred opštinskim i kantonalnim sudovima, pred neobučanim pravosudnim službenicima-cama, što je dovelo do neujednačene prakse po ovom

pitanju, i poništavanja Presude Opštinskog suda Hercegovačko – neretvanskog Kantona FBiH, kojom se nalagalo da se ovakva diskriminatorna praksa u ovom kantonu ukine.

Postojeći školski program i udžbenici koji ih prate i dalje sadrže stereotipe i potiču na netoleranciju prema manjinskim grupama, što je u suprotnosti sa zakonskim propisima BiH i opštim standardima poštivanja ljudskih prava građana-ki BiH, te se manjine i dalje direktno zanemaruju u obrazovnom sistemu, jer se u školama može birati samo između bošnjačkog, srpskog i hrvatskog nastavnog plana i programa.

Od 02. septembra 2013. godine učenici bošnjačke nacionalnosti iz Konjević Polja (RS) ne pohađaju nastavu zbog nedozvoljavanja vlasti RS da istu pohađaju po programu nacionalne grupe predmeta, te neriješenog pitanja nacionalnog sastava školskog odbora.

Zločin iz mržnje i govor mržnje

Preporuka 15.-Ne; Preporuka 19., 33., 80. i 83.-Djelimično

Neophodno je ojačati kapacitete Regulatorne agencije za komunikacije, da bi postupci utvrđivanja i izricanja sankcija za govor mržnje u elektronskim medijima kraće trajali, te bili izricani što brže nakon kršenja Kodeksa o radio televizijskom emitovanju BiH, kao i promovisala tolerancija u medijima i smanjio nivo izazivanja etničke, religijske i rasne mržnje.

Krivično zakonodavstvo oba entiteta i Brčko distrikta nažalost ne reguliše govor mržnje tj. poticanje na nasilje ili diskriminaciju, te su ovakvi incidenti samo djelimično pokriveni krivičnim djelima izazivanja vjerke, nacionalne, etničke i rasne mržnje i netrpeljivosti, dok su ostali osnovi izostavljeni.

Širenjem uticaja medija i sredstava informisanja i komunikacije, najprije interneta i sve popularnijih internet medija, online portala, blogova, itd., povećava se mogućnost anonimnog govora mržnje, kao i cyber crime-a gdje ne postoji nikakva prepreka niti sistem sankcionisanja odgovornih osoba.

Zabrana djelovanja fašističkih i neo-fašističkih organizacija

Preporuka 8.-Ne.

Vijeće ministara je uputilo prijedlog Zakona u parlamentarnu proceduru, ali je tekst odbijen u Predstavničkom domu. Razlog odbijanja je činjenica da poslanici iz Republike Srpske ne prihvataju da se među fašističke organizacije uvrsti četnički pokret.

Zaštita od prisilnog nestanka

Preporuka 3.-Da.

Konvencija je ratifikovana 30. marta 2012. godine.

Specijalne procedure

Preporuka 25., 26., 27., 28. i 29.-Ne.

Bh vlasti nisu spremne da upute otvorenu stalnu pozivnicu specijalnim procedurama.

Ukidanje smrtne kazne iz Ustava Republike Srpske

Preporuka 52. i 53.-Ne; Preporuka 54.-Da.

U Krivičnom zakonu Republike Srpske ukinuta je smrtna kazna. Ona se ne primjenjuje i ne figurira, niti u jednom pravnom aktu, osim u Ustavu RS gdje se i dalje spominje zbog politikantskih prepirki i pokušaja trgovanja ustavnim promjenama.

Uklanjanje mina

Preporuka 69.-Da; Preporuka 70.-Djelimično

BiH je 2009. godine usvojila Strategiju protivminskog djelovanja za period 2009.-2019. čijom bi potpunom sprovedbom BiH postala zemlja bez mina, a koja predviđa smanjeno učešće međunarodnih donatora u finansiranju njene sprovedbe, a povećano finansiranje iz domaćih izvora. Zahvaljujući upravo podršci međunarodnih donatora, veličina minski sumnjive površine je smanjena sa preko 4.000 km², koliko je iznosila 1998. godine, na 1.225 km² (2,5% ukupne teritorije BiH) na kraju 2013. godine. Međunarodni donatori su u cjelosti ispoštovali svoje obaveze, a učešće domaćih izvora bilo je znatno ispod planiranog nivoa. Ispunjeno je oko 40% planiranih ciljeva, a zaostatak je nemoguće nadoknaditi u narednih pet godina. BiH bi trebala detaljno revidirati strategiju, utvrditi realne mogućnosti države i svih aktera u eliminaciji negativnog uticaja mina, dati veći značaj protivminskim aktivnostima u razvojnim programima države.

Iako se broj žrtava generalno smanjuje, broj stradale djece se povećava. U posljednjih 18 mjeseci, u minskim incidentima stradalo je 7 djece, od čega je dvoje smrtno.

Prava etničkih manjina

Preporuka 111., 112. i 113.-Ne; Preporuka 114.-Djelimično.

Nisu uspostavljeni programi za borbu protiv predrasuda, niti je uspostavljen mehanizam praćenja. Praćenjem se pojedinačno i periodično bave pojedine nevladine organizacije kako bi sačinile izvjestaje. Institucija ombudsmena, koja bi trebala da vrši monitoring, tvrdi da ne primaju slučajeve od strane osoba koje su žrtve diskriminacije ili nekog oblika nasilja zasnovanog na predrasudama.

Odnos vlasti prema Romima je sveden na pristupanje Dekadi Roma i na formirane Vijeća Roma, koje ne funkcionise već skoro 2 godine, jer nema finansijskih sredstava i ignorisano je od svih institucija, a posebno od strane Ministarstva za ljudska prava kojima bi trebali biti

partneri, i na formalnu, a ne suštinsku podršku romskoj manjini. Do sada nije zabilježeno djelotvorno implementiranje Zakona o zaštiti nacionalnih manjina, niti je zabilježen vidan napredak u prevladavanju socijalnih problema koji pogađaju Rome.

U nekim opštinama učinjen je napor na uvođenju romske djece u matične knjige rođenih. Međutim, ovo pitanje nije sistemski regulisano. Problem i dalje postoji a posebno pogađa Rome koji su doselili iz drugih dijelova bivše Jugoslavije, od kojih mnogi nemaju identifikacione dokumente.

Prava djece

Preporuka 6., 14., 23., 38., 39., 40., 41., 58. i 63.-Djelimično; Preporuke 22. i 24.-Ne.

Postignut je određeni napredak u usklađivanju bh. zakonodavstva sa Opcionim protokolom o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, ali još uvijek nije izvršena harmonizacija bh. krivičnog zakonodavstva. Okvirni Krivični zakon usaglasio je osnovne odredbe u oblasti trgovine ljudima sa međunarodnim standardima, kao i krivične zakone FBiH, BD i RS, dok u Krivičnom zakonu FBiH nije inkriminisana radnja trgovine ljudima.

Vijeće ministara je formiralo Vijeće za djecu BiH, koje se sastoji od 13 članova (državni službenici, NVO i akademska zajednica) i sada djeluje pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH. Trebalo bi biti finansirano iz budžeta institucija BiH, ali u 2013. i 2014. godini nisu planirana i obezbjeđena budžetska sredstva za njegovo funkcionisanje. Rad Vijeća u 2014. godini bit će podržan od strane UNICEF-a. Očigledno je da Institucije BiH još uvijek ne pridaju značaj ovom tijelu.

Vlasti nisu ništa učinile da izvještaje i preporuke Komiteta za prava djeteta učine javnim i dostupnim cjelokupnoj javnosti u zemlji.

Iako je napredak načinjen usvajanjem novog Zakona o socijalnoj zaštiti RS koji djecu ulice tretira kao korisnike socijalne zaštite u svojstvu žrtava radne eksploatacije, bh. zakonodavstvo ne prepoznaju uopšte ovu djecu kao posebno ranjivu kategoriju, te ih zakoni FBiH i BD tretiraju kao djecu sa društveno neprihvatljivim ponašanjem.

Institucije nemaju uspostavljene baze podataka niti statističke evidencije o djeci ulice, nisu izgrađeni mehanizmi za postupanje u slučajevima njihove ekonomske eksploatacije. Ne postoje jasno nadležne institucije, što rezultira nedostatkom odgovarajućeg institucionalnog smještaja za zbrinjavanje ove djece.

Jedine podatke o djeci ulice vode nevladine organizacije koje su razvile sistem usluga kroz Dnevne centre. Ovim je zbrinuto oko 1900 djece ulice, uzrasta od 3-18 godina. Preporuka Ombudsmana za ljudska prava u vezi institucionalne podrške radu ovih Dnevnih centara još uvijek se ne primjenjuje ni u jednoj lokalnoj zajednici i njihov rad zavisi u najvećoj mjeri od međunarodnih donatora.

Entitetski zakoni o zdravstvenom osiguranju i zakon BD djeci koja nisu obuhvaćena zdravstvenim osiguranjem preko roditelja/staratelja ili na drugi zakonom utvrđen način to pravo daju samo do 15. godina starosti. Zdravstveno osiguranje za djecu starija od 15. godina koja ne nastavljaju obrazovanje se uslovljava prijavljivanjem u određenom roku Zavodu za zapošljavanje. U slučaju propuštanja roka dijete ostaje uskraćeno za zdravstveno osiguranje sve do svog formalnog zaposlenja.

U BiH je usvojen novi Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2011. – 2014., ali godišnji operativni planovi za njegovo provođenje nisu urađeni, te ni na jednom nivou vlasti nisu obezbjeđeni ni finansijski resursi za njegovu implementaciju. Najveći dio mjera i ciljeva iz važećeg Akcionog plana ne odgovara stvarnim potrebama i interesima djece.

Usvojena je nacionalna Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2012.-2015. godina, a od dvanaest mjera koje su njom predviđene za realizaciju tokom prve dvije godine, realizovane su samo dvije.

U tri kantona još uvijek nisu donijeti zakoni u oblasti zaštite porodice sa djecom. U 2012. godini dječiji dodatak se nije isplaćivao u pet kantona, dok je u ostalima visina bila neujednačena, a kantoni često pribjegavaju umanjuju zakonom utvrđenih iznosa dječijeg dodatka. Vlasti ne obezbjeđuju socijalno ugroženoj djeci ostvarivanje prava subvencioniranje smještaja djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja za djecu iz porodica u stanju socijalne potrebe (osim u jednom kantonu), niti na osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja. Broj upisanih učenika u školskoj 2011/12. u odnosu na prethodnu školsku godinu, manji je za 18.718 učenika. Prema posljednjim procjenama, čak 31% djece pripadnika romske nacionalnosti u FBiH ne pohađa osnovnu školu. Vlade nisu obezbjedile ni besplatne udžbenike za djecu.

Visok je i stepen politizacije u oblasti obrazovanja, naročito kada se radi o izboru direktora, članova školskih odbora i upravnih odbora predškolskih, osnovnih i srednjih škola, u pojedinim kantonima ponovo se pokreću inicijative za izmjene zakona o obrazovanju kojim bi se ukinuo neposredan izbor direktora škola od strane roditelja učenika.

BiH je krajem 2012. godine ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe ali nije ništa učinila na informisanju i javnoj promociji sadržaja ove Konvencije.

Nema jedinstvene SOS telefonske linije koja je isključivo prilagođena djeci za prijavu nasilja i zlostavljanja djece. Vlasti ne čine ništa da prostorije tužilaštva i sudnice prilagode za rad sa djecom žrtavama, odnosno svjedocima nasilja, u cilju izbjegavanja dodatne viktimizacije djeteta. Ne postoje specijalizirane ustanove za zbrinjavanje i rehabilitaciju djece žrtava fizičkog ili seksualnog zlostavljanja ili eksploatacije.